

ראש השנה ב. (תחילת המסכת) עד ג. (5 שורות מלמטה)

ביאורים

למה נסדרה מסכת ראש-השנה אחרי מסכתות יומא וסוכה ולא לפנייהם? הרב ראובן מרגליות (יסוד המשנה ועריכתה, עמ' כו-כט) חידש שסדר המסכתות בכל סדר משה סדרי משנה הוא לפי גודל המסכת. מסכת שבה יש פרקים מרובים יותר תופיע לפני מסכת שיש בה פחות פרקים. לכן הסדר הוא: יומא (8 פרקים), סוכה (5 פרקים), ראש השנה (4 פרקים). [עיינין שם בדבריו איך מדגים זאת בכל הסדרים ואיך מיישב את סדר המסכתות בסדר זרעים].

משנה

4 ראשי השנים

שבט (ב"ש): א' בשבט, ב"ה: ט"ו בשבט):
לאילן.

א' תשרי
לשנים, לשמיטין, ליובלות, לנטיעה, לירקות (ר"ש: ולמעשר בהמה).

א' אלול
ת"ק: למעשר בהמה.

א' ניסן
למלכים ולרגלים.

הצורך ביום מיוחד למנין שנות המלכים: כדי שיוכלו להבחין איזה שטר חוב הוא מוקדם ופסול, ואיזה הוא מאוחר וכשר.

דיני מניין המלכים

- א. יום אחד בשנה נחשב כשנה. (גם בסוף השנה – אם מלך בכ"ט אדר נחשב לו כשנה, וגם בתחילת השנה – אם מלך עד א' ניסן, ואז נפטר, כל השנה נחשבת כשנתו)
- ב. הרגע הקובע הוא רגע ההכתרה. (ולא רגע המינוי – אפילו אם המלך החדש היה יורש העצר)
- ג. ניתן למנות שנה אחת לשני מלכים. (למשל - כשמת המלך הקודם באדר והמלך החדש התחיל למלוך באדר)

המקור לכך שראש השנה למלכים הוא בניסן:

דחייה:
אין מקור לכך שלציאת מצרים מונין מניסן!

ר' יוחנן: מההיקש בין מלכות שלמה לציאת מצרים.
[ויהי בשנת... 37 את בני ישראל מארץ מצרים בשנה הרביעית... 48 את בני ישראל על ישראל]

ר' אלעזר: מהחזרה על המילה שני.
[יוח"ל פסוק אחד השני (=א"י) בשנ"ו]

הגמרא ברייתא המשלבת בין ר' יוחנן לר' אלעזר, וראה ההסבר בתוס'.

ממתי מונין לציאת מצרים?

ב-א' אב בשנת ה-40 לציאת מצרים מת אהרן.
ב-א' שבט בשנת ה-40 דיבר משה אל בני ישראל.
משמע שחישוב השנים לא מתחיל בין ר"ח אב לר"ח שבט.

ב-א' ניסן בשנה ה-2 הוקם משכן.
ב-כ' אייר בשנה ה-2 נעלה הענן מעל משכן העדות.
משמע שחישוב השנים לא מתחיל בר"ח אייר.

מכך שבפסוק "בחודש השלישי לצאת בני ישראל מארץ מצרים" לא נאמר שזה "בשנה השנית", **משמע שחישוב השנים לא מתחיל בר"ח סיוון.**

אין הוכחה שהחישוב הוא מניסן.

מהמקורות הללו עדיין נותרות האפשרויות שהחישוב הוא מאחד החודשים הבאים: ניסן, תמוז, אב, אדר.

ראש השנה ג. (5 שורות מלמטה) עד ד. (נקודתיים)

ביאורים

"האומר סלע זו לצדקה בשביל שיחיו בני ובשביל שאזכה בה לחיי העולם הבא – הרי זה צדיק גמור": קשה: וכי בגלל שנתן פעם אחת צדקה הרי הוא צדיק גמור? רש"י בב"ב (י:) כתב: "הרי הוא צדיק גמור על דבר זה ומחשבה זו", והיינו שבדבר זה הוא צדיק. רש"י בסוגייתנו כתב: "הרי זה צדיק גמור אם רגיל בכך". החפץ חיים (מעשי למלך, צו) הציע שאולי היה כתוב בברייתא: 'צ"ג', והיינו 'צדקה גמורה', והמדפיס טעה והדפיס 'צדיק גמור'. (וראה פירוש שכזה בר"ח)

המקור לכך שחישוב מלכי האומות הינו מתשרי

דברים שאמר חנני לנחמיה: "דברי נחמיה... בחדש כסליו שנת צעריס (לארתחשסתא – גזירה שוה)... ויבא חנני... ויאמרו לו..."
 דברים אלו אמר נחמיה למלך: "ויהי בחדש ניסן שנת צעריס לארתחשסתא... ויאמרו לו..."

מסקנה: חישוב השנים לא מתחיל בניסן, אלא בתשרי. (ר' תוס')

רב חסדא - חישוב שנות המלכים:

מלכי ישראל – מניסן.

מלכי אומות העולם – מתשרי.

המקור לכך שלפני שהתקלקל מנו מניסן

חגי א': "eee בשנת תמיס אדריוס (= כורש)..."

חגי ב': "השמיצו בצעריס ואחד חדש ead..."

משמע שחישוב השנים הוא לא מתשרי, כי לא נאמר "בשביעי בשנת שלש".

המקור לכך שאחרי שהתקלקל מנו מתשרי

עזרא עלה מבבל: חודש אדר בשנה השביעית למלכות דריוש (= כורש).

עזרא בא לירושלים: "החודש החמישי (= אב) היא שנת השמיצו אדא".

משמע שחישוב השנים הוא לא מניסן, כי לא נאמר "היא שנת השמינית למלך".

חישוב שנות המלך כורש:

לפני שהתקלקל: מניסן.

לאחר שהתקלקל: מתשרי.

המקורות לכך שכורש התקלקל:

ר' יצחק: מכך שתרום לצרכי המקדש בתנאי שיתפללו לשלומו.

מקור נוסף: מכך שציוה ותרם לבנות בחומת הבית גם מעץ, מתוך מחשבה שיוכל לשרוף את היהודים בעת הצורך.

רב יוסף/ר' יצחק: מכך ששכב עם כלבה.

מקור נוסף: מכך שהחל לקצוב את תרומתו למקדש.

בניגוד לכך: ישראל שתורם לצדקה בתנאי כזה - נחשב לצדקה גמורה.

גם שלמה המלך השתמש בעץ אבל בצורה שלא שניתן יהיה לשרפו.

דחייה: ייתכן שזה בגלל שהתברר לו הקצבה הנדרשת.

ראש השנה ד. (נקודתיים) עד ה. (שורה 11)

ביאורים

טומאת מקדש וקדשיו: אסור לאדם טמא להיכנס למקדש וכן לאכול קדשים. העובר על כך במזיד חייב כרת, ובשוגג חייב קרבן עולה ויורד. (קרבתן שתלוי בעושרו של החוטא. עשיר מביא כבשה, עני מביא שתי ציפורים, ועני מרוד מביא מנחה) בניגוד לשאר חייבי החטאת, בטומאת מקדש וקדשיו אדם מחוייב בקרבן רק אם ידע את העובדות בתחילה, ושכחם. אם לא ידע מעולם על טומאתו, אף שנודע לו אחר כך – אינו מביא קרבן.

ציטוט מהמשנה (ב.)

לאו דווקא א' בניסן, התאריך המדוייק הוא ט"ו ניסן,

א' ניסן: ראש השנה לרגלים.

נפקא מינה (לפי ר"ש):

לאחר שעוברים 3 רגלים הנמנים מניסן (ללא קיום ההתחייבות) עוברים על 'בל-תאחר'.

מה עושים שאר התנאים עם הפסוקים

ראב"ש, ר"מ וראב"י לומדים מ - "בַּחֹדֶשׁ הַמִּצֹּטֵר וּבַחֹדֶשׁ הַשְּׂבוּעוֹת": לקרבנות חג השבועות יש תשלומין 7 ימים כמו לפסח.

ת"ק ור' שמעון לומדים זאת מהשוואת עצרת לראש חודש, שזמן הבאת הקרבנות הוא כיחידת המניה. (בר"ח: יום. בשבועות: שבוע)

ר"מ וראב"י לומדים מ - "בַּחֹדֶשׁ הַשְּׂבוּעוֹת": חג הסוכות טעון לינה כמו פסח (שנאמר בו "וּסְפִיטָה בַּקֹּרֶן וְהִלַּכְתָּ").

כל התנאים חוץ מר"מ לומדים מ - "וּבַחֹדֶשׁ הַמִּצֹּטֵר וּבַחֹדֶשׁ הַשְּׂבוּעוֹת": לאחר רגל אחד עובר בעשה.

ר"מ סבר שמשמע מזה גם איסור לאו.

כל התנאים חוץ מראב"י לומדים מ - "תַּעֲשֶׂה לָּךְ בַּחֹדֶשׁ הַשְּׂבוּעוֹת": שעירי הרגלים הוקשו זה לזה לכך שמכפרים על טומאת מקדש וקדשיו.

מתי עוברים על 'בל-תאחר'?

ת"ק: לאחר שעברו 3 רגלים. המקור: מייתור הפסוק "בַּחֹדֶשׁ הַמִּצֹּטֵר וּבַחֹדֶשׁ הַשְּׂבוּעוֹת וּבַחֹדֶשׁ הַסֻּכּוֹת".

ר' שמעון: לאחר שעברו 3 רגלים כסדרם (פסח, שבועות וסוכות). המקור: מייתור הפסוק הנ"ל ומייתור המילים "בַּחֹדֶשׁ הַסֻּכּוֹת".

ר' אלעזר בר"ש: לאחר שעבר חג הסוכות. המקור: מייתור המילים "בַּחֹדֶשׁ הַסֻּכּוֹת".

ר' מאיר: לאחר שעבר רגל אחד. המקור: מהפסוק: "וּבַחֹדֶשׁ הַמִּצֹּטֵר וּבַחֹדֶשׁ הַשְּׂבוּעוֹת".

ר' אליעזר ב"י: לאחר שעברו 2 רגלים. המקור: "אִלְפֵי תַעֲשֶׂה לָּךְ בַּחֹדֶשׁ הַשְּׂבוּעוֹת" - מיעוט מועדים שנים.

ראש השנה ה. (שורה 11) עד ו. (שורה 10)

ביאורים

ישנן שתי דרכים להקדיש את שווי של אדם:

דרך אחת: 'דמי עלי' (או 'דמי פלוני עלי') ואז בודקים באיזה מחיר נמכר אותו אדם בשוק ואת הסכום הזה יש ליתן להקדש.
דרך שניה: 'ערכי עלי' (או 'ערך פלוני עלי') – כאן לא מדובר על מחיר אלא על ערכו של אדם ומכיוון שלאדם אין ערך קבעה התורה (בסוף פרשת בחוקות) דרגות שרירותיות לחלוטין התלויות אך ורק במינו של האדם ובגילו. לפי הדרגות הללו יש לשלם את סכום ההקדש.

ציטוט מבריייתא (הובאה בדף הקודם)

איסור 'בל תאחר' תקף על:

- חפצים מוקדשים: דמים, ערכים, חרמים, הקדשות.
- קרבנות: חטאות, אשמות, עולות, שלמים.
- הפרשות ייחודיות: צדקות, מעשרות.
- קרבנות ייחודיים: בכור, מעשר, (פסח).
- מתנות עניים: לקט, שכחה, פאה.

קושיה:

פסח זמנו קבוע ל"ד ניסן (ואינו קשור לרגלים)!

תירוצים:

ר"ח: יש למחוק את אזכור קרבן פסח מהבריייתא. (ר"ח)
ר"ש: הכוונה לשלמי-פסח. (והוזכרו בנפרד משלמים, כדי ללמד שהם שונים מקרבן פסח)

המקור: "כי תדור נדר לה' אלהיך לא תאחר *Infel* כי דרש ידרשנו ה' אלהיך מצאק ויהי בק חטא"

"כי תדור נדר" – נדר ונדבה. (נדבה נלמדת באמצעות גזירה שוה מ"אם נדר או נדבה")

"לה' אלהיך" – אלו דמים, ערכים, חרמים, הקדשות. (שהם קדשי בדק הבית וכולן לה')

"לא תאחר *Infel*" – עליו עוברים ולא על חילופיו.

"כי דרש ידרשנו" – אלו חטאות ואשמות עולות ושלמים. (שהם נדרשים ממך, כי הם חובה)

"ה' אלהיך" – אלו צדקות ומעשרות ובכור. (שכתוב בהם בתורה שם ה')

"מצאק" – זה לקט שכחה ופאה. (שהן מתנות עניים ונאמר בתורה בעני "עמך")

"ויהי בק חטא" – החטא הוא רק על המאחר ולא על אישתו.

מדובר על חילופי עולה ושלמים שהתבצעו לאחר שעברו חלק מהרגלים.

החידוש בדין זה:
יש לספור את הרגלים מחדש.

החידוש בדין זה:
הקביעה שאשתו של אדם מתה אם מבקשים ממנו ממון ואין לו – לא נאמרה על עוון של 'בל-תאחר'.

הגירסא הראשונית לפיה מכאן לומדים שהקרבן לא נפסל נדחתה כיוון שיש לכך כבר מקור אחר.

המקור לכך שהקרבן שאיחר להקריבו איננו נפסל

מקור א':

"מצאק דצאק... ופארות" – הוקש בכור למעשר דגן, ולכן בכור שעברה שנתו אינו נפסל בהקרבה.

מקור ב':

"המקריב אותו לא יחש" מכאן ש: רק פיגול נפסל, אבל קרבן שאיחרו להקריבו אינו נפסל.

ראש השנה ו. (שורה 10) עד ז. (שורה 2)

ביאורים

שנת ירח מורכבת מחודשים בני 29 או 30 ימים. לפי שיטת אחרים אין 'לשחק' עם החודשים ותמיד על אחד מהם להיות מלא וזה שאחריו חסר וחוזר חלילה. להלכה פוסקים שמותר 'לשחק' עם אורך החודשים כדי לסדר טוב יותר את לוח השנה. לרוב 'משחקים' עם החודשים מרחשון (שאמור להיות בן 29 יום ואם צריך מוסיפים לו יום) ועם חודש כסלו (שאמור להיות בן 30 יום ואם צריך מורידים לו יום). שנה רגילה הינה בת 354 יום, ואם היא מלאה (והוסיפו למרחשון עוד יום) היא בת 355, ואם היא חסרה (הורידו מכסלו יום) היא בת 353 ימים בלבד. חודש ניסן הינו תמיד מלא, וחודש אייר תמיד חסר, ולכן לפי הלוח שלנו שבועות יוצא תמיד בו' סיוון. אולם אם היו מקדשים לפי הראיה יכולנו 'לשחק' עם חודשי ניסן ואייר ולהגיע למצב שבו שבועות יחול בה' סיון (אם אייר מלא) או בז' סיוון (אם ניסן חסר).

ברייתא

"אִזְנָא עֲפִתִיק תְּשֹׁר וְעֵשִׂית כְּאֶשְׁרֵי נְדָרֶיךָ אֲלֵהֶיךָ נְדָבָה אֶשְׁרֵי דְפִרְתֵיךָ פְּסִיק"

טיב החיוב

"אִזְנָא עֲפִתִיק" – מצות עשה (לקיים את מוצא שפתיך).

"תְּשֹׁר" – מצות לא תעשה (שלא לאחר).

"וְעֵשִׂית" – אזהרה לב"ד לכופ את הנודר לקיים (=לעשות) את נדרו.

היקף החיוב

"כְּאֶשְׁרֵי נְדָרֶיךָ" – נדר.

"אֲלֵהֶיךָ" – חטאות ואשמות עולות ושלמים. (נלמד מייטור המילים)

"נְדָבָה" – נדבה.

"אֶשְׁרֵי דְפִרְתֵיךָ" – קדשי בדק הבית.

"פְּסִיק" – צדקה. (נלמד מייטור המילים)

קושיה:

מצוות אלו (עשה, לא תעשה, אזהרה לב"ד) כבר נלמדו ממקורות אחרים!

תירוץ:

צריך מקור אחד למקרה שאמר ולא הפריש, ומקור שני למקרה שהפריש ולא הקריב.

תירוצים:

ר"ז: הקרבן היה חולה בשבועות.
ר"א: כוונת 'חג' היא לשבועות (ולא לסוכות כבדרך כלל).

קושיה (ממשנה בעדויות):

ר' פפיס העיד על ולד שלמים שהיה להם בפסח שהקריבוהו רק בחג (סוכות) – לפי רבא היו צריכים להקריבו בשבועות!

רבא – דינים ב'בל תאחר':

1. לאחר רגל אחד מתחייב בעשה.

2. לאחר 3 רגלים, עובר כל יום ב'בל תאחר'.

דחייה:

הברייתא לא התעסקה בכמות הלאווים, אלא באופני תחילת חיוב הלאווים (ולכן לא הזכירה זאת).

קושיה מברייתא:

בברייתא נאמר שעוברים על 'בל-תאחר' במקרים הבאים:

1. עברה שנה (אף שלא עברו רגלים).

2. עברו רגלים (אף שלא עברה שנה).

הברייתא לא אומרת שעובר כל יום בלאו!

ברייתא

עוברים על 'בל-תאחר' במקרים הבאים:

1. עברה שנה (אף שלא עברו רגלים).
2. עברו רגלים (אף שלא עברה שנה).

כיצד יתכן שתעבור שנה שלמה ללא רגלים?

לר' שמעון (הדורש דוקא 3 רגלים כסדרם)

כשהקדיש בין פסח לסוכות.

לשאר התנאים (המסתפקים בשלוש רגלים שלא כסדרם)

לרבי (שסובר ששנה היא שנת שמש בת 365 יום):
כשהקדיש מיד לאחר פסח, והשנה הבאה היא מעוברת.

לחכמים (שסוברים ששנה מעוברת זה י"ג חודש):
כשהקדיש ב-ו' סיון בשנה שבה שבועות חל ב-ה' סיון,
ובשנה שלאחר מכן שבועות חל ב-ז' סיון.
[וכשיטה הסוברת שבועות חל בין ה' ל-ז' סיון]

לדעת אחרים אין מציאות של שנה ללא רגלים, כי סוברים שמבנה השנה קבוע בכל מצב.

המקור:

"מעמך" – פרט ליורש.

(ומ"מעמך" לומדים שמוזהרים ב'בל-תאחר' אף על לקט שכחה ופאה)

דינים ב'בל-תאחר'

יורש:

לא מוזהר על 'בל-תאחר' (על נדר של אביו).

אשה:

מוזהרת על 'בל-תאחר'.

לדעת ר' זירא.

[הסובר שאשה מחוייבת לעלות לירושלים ברגלים בגלל חובת שמחה]

ממתי מונין לבכור שנה?

בכור תם: מיום שמיני ללידתו (=משעה שראוי להקרבה).

בכור בעל מום: מלידתו (כי מאז ראוי לשחיטה).

מדובר שידוע שכלו לו חדשיו.

(לכן אינו ספק נפל שאסור עד יום השמיני)

ראש השנה ז. (שורה 2) עד ח. (שורה 5)

ביאורים

הלוח הנוצרי מבוסס רק על השמש (שנת שמש היא הזמן שלוקח לכדור הארץ להקיף את השמש והוא 365 ימים). הלוח המוסלמי מבוסס רק על הירח (כל חודש הוא בין 29 ל-30 ימים שזה הזמן שבו הירח מקיף את כדור הארץ. שנת ירח היא 354 ימים (29.5X12)). הלוח היהודי מבוסס גם על הירח וגם על השמש. אנו מונים חודשים לפי חודשי הירח (ולא בצורה מלאכותית ושרירותית כמו הלוח הנוצרי שחילק את שנת החמה ל-12 חודשים חסרי משמעות אסטרונומית) ומסיימים את השנה כעבור 12 חודשים. את הפער של 11 יום שנוצר בין שנת החמה (המונה 365 יום) לשנת הירח (המונה 354 יום) אנו משלמים בעזרת הוספת חודש פעם בשלוש שנים (ולעיתים פעם בשנתיים).

המקור:
 רבינא: "לפני צר חדש הוא חדש סבט".
 רב"ע: "בחדש הצעיר הוא חדש סבת".
 רב כהנא: "לחדש התשיעי כסליו".
 רבאבי: "בחדש הפעמי הוא חדש סיון".
 רב אשי: "לחדש שמי צר הוא חדש אדר".
 וגם: "בחדש הראשון הוא חדש ניסן".

המקור:
 ג"ש בין הפסוק שמלמד דין זה לפסוק שמזכיר את ניסן כר"ה. ("ואת צולת חדש חדש יחדש יחדש השנה" - "ראשון הוא לכת יחדש השנה").

המקור:
 שכירות בדרך כלל היא לימות הגשמים.

מדוע המשנה בתחילת המסכת לא הזכירה את הדינים הבאים?
חודשים: המשנה התייחסה לשנים ולא לחודשים.
עיבורים: המשנה לא התייחסה לתאריכי סיום.
תרומת הלשכה: כיוון שבדיעבד אם הביא מהתרומה הישנה יצא.
שכירות בתים: כיוון שלעיתים גם בניסן יש גשמים ולכן לדעתם אין ר"ה לשכירות בתים.

מקבץ דינים הקשור לנושאים שהוזכרו בברייתא

עיבור:

- א. ב"ד לא רשאים לשבת ולדון האם לעבר את השנה הבאה לפני תשרי.
- ב. יש דעה (החולקת על הברייתא שלנו) שאומרת שניתן לעבר רק עד פורים (כי מפורים מתכוננים כבר לפסח והציבור לא יקבל את העיבור).

תרומת הלשכה:

יחיד שנידב קרבן משלו לציבור - כשר (ולא חוששים שמה לא ימסור היטב לציבור).

שכירות בתים:

- א. אמר 'לשנה זו' - כשיגיע ניסן תסתיים השנה. אמר 'לשנה' - מונים 12 חודש בדיוק.
- ב. אם שכר פחות מחודש, גם אם הגיע ניסן לא נגמרה שנה (גם לדעה שיום אחד בשנה נחשב לשנה).

ציטוט מהמשנה (ב.)

4 ראשי שנים:

למלכים ולרגלים:
א' ניסן.

למעשר בהמה:
ת"ק: א' אלול.

ר' אלעזר ור' שמעון: א' תשרי.

לשנים, לשמיטין, ליובלות, לנטיעה, לירקות:
א' תשרי.

לאילן:
בית שמאי: א' שבט. בית הלל: ט"ו שבט.

קושיה

הרישא (לרגלים) היא ר' שמעון (שסובר שמונים רגלים כסדרן).
המציעתא (מעשר בהמה) היא ר' מאיר.
הסיפא (מעשר בהמה) היא שוב ר' שמעון.

תירוץ

רבי (עורך המשנה) אימץ דעות שונות. (את ר"ש ברגלים ואת ר"מ במעשר בהמה)

קושיה:

אם כך מוזכרים במשנה 5 ראשי שנים! (ר"ה לרגלים הוא ב-ט"ו ניסן)

תירוצים:

רבא:

לדעת רבי יש 5 ראשי שנים, אך לדעות האחרות יש רק 4 ראשי שנים.
[לפי ר"מ אין ר"ה לרגלים (כי כבר ברגל אחד עובר ב'בל-תאחר').
לפי ר"ש א' אלול אינו ר"ה (ר"ה למעשר בהמה הוא ב-א' תשרי).]

רנב"י:

יש 4 חודשים שבהם יש 5 ראשי שנים.

ר' אשי:

יש 4 ראשי שנים שחלים בר"ח. (וא' שבט הוא רק לפי ב"ש)

קושיה:

בברייתא נאמר ש:

ט"ז ניסן – ראש השנה לעומר. ו' סיוון – ראש השנה לשתי הלחם.

לפי זה:

לרבי יש 6 ראשי שנים!

ולרנב"י יש 5 ראשי שנים (ר"ה של העומר חל בניסן שכבר נמנה)!

תירוצים:

רב פפא:

במשנה הוזכרו רק ראשי השנים שמתחילים מבערב.

רב שישא בד"א:

במשנה הוזכרו רק ראשי שנים שחלים אוטומטית ללא צורך במעשה.

ברגלים: חיוב 'בל-תאחר' חל מבערב.
ביובל: המשנה היא כר"י בריב"ב הסובר שהיובל מתחיל בערב א' תשרי.

ברגלים: חיוב 'בל-תאחר' חל אוטומטית בכניסת החג.
ביובל: המשנה היא כר"י בריב"ב הסובר שהיובל מתחיל אוטומטית ולא תלוי בשופר.

ראש השנה ח. (שורה 5) עד ט. (שורה 4)

ביאורים

מעשר בהמה: עם סיום עונת הולדת הוולדות לוקחים את כל הוולדות הזכרים שנולדו ומעבירים אותם דרך פתח. כל ולד עשירי מסומן וקדוש בקדושת מעשר. בהמות המעשר לא ניתנות ללוי (כמו מעשר ראשון) אלא מועלות לירושלים (בדומה למעשר שני) ומוקרבות שם כקרבת הדומה לשלמים שהרוב המכריע של בשרו נאכל ע"י בעליו.

מקור המחלוקת

ר' יוחנן:

"*לא יעבידו כריס הזאן וצאקיס יצטלו כר יתרוצצו אף ישירו*"
ת"ק: העיבור הוא באדר (עמקים יעטפו בר) וזמן הלידה הוא בא' אלול.
ר"א ור"ש: העיבור הוא בניסן (יתרועעו אף ישירו) וזמן הלידה הוא בא' תשרי.

דחיה: שיטת ר"ש ור"א לא מסתדרת עם סדר הפסוק.

רבא:

הוקש מעשר בהמה למעשר דגן (*יער תער*)
ת"ק: כפי שר"ה של דגן הוא **כשנגמר להבשיל** כך גם במעשר בהמה.
ר"א ור"ש: כפי שר"ה של דגן הוא **בתשרי** כך גם במעשר בהמה.

ציטוט מהמשנה (ב.)

ראש השנה למעשר בהמה:

ת"ק:
א' אלול.

ר"א ור"ש:
א' תשרי.

ציטוט מהמשנה

ב-א' בתשרי:
ראש השנה לשנים.

לאיזה עניין א' תשרי הוא ראש השנה לשנים?

רב פפא:

לשטרות. (למניין שנות מלכי אומות העולם, כדי שיוכלו להבחין בשטר מוקדם/מאוחר)

ר' זירא:

לתקופה. [כדעת ר"א שבתשרי נברא העולם] (למניין ברייתן והילוכן של תקופת החמה ומולדות הלבנה)

רב נחמן ב"י:

לדין. (מראשית השנה נידון מה יהיה בסופה)

מה נלמד מהפסוק "כי חק לישראל הוא משפט לאלהי יעקב"?

1. אין ב"ד של מעלה נכנסין לדין (משפט לאלהי יעקב),
 אא"כ קידשו ב"ד של מטה את החדש (חק לישראל).

2. ישראל נידונין (חק לישראל) לפני אומות העולם (משפט לאלהי יעקב).

כשם שמלך נידון לפני הציבור, ומהנימוקים:

1. אין זה דרך ארץ שהחשוב ימתין וכנס אחרון.
2. עדיף שהחשוב יכנס ראשון לפני שירבה חרון אף.

ציטוט מהמשנה

ב-א' בתשרי:

ר"ה לשמיטין.

המקור:

ג"ש בין הפסוק העוסק בתשרי לפסוק של השמיטה.
 ("וּבַשְּׁמִטָּה הַשְּׁמִיטָה עִשְׂתָּהּ שְׁמִטָּה וְיָהִי לְאֶרֶץ - "מֵרֵאשִׁית הַשְּׁמִטָּה")

לא לומדים גזירה שוה מהפסוק שעוסק בניסן, כי שם מופיעה בנוסף גם המילה 'חודשים'.

ב-א' בתשרי: ר"ה ליובלות.

המשנה היא כר"י בריב"ב (הסובר שהיובל מתחיל ב-א' תשרי). ולא כחכמים (הסוברים שהיובל מתחיל ב-ב' תשרי).

מתי מתחיל היובל?

ר"י בריב"ב:

ראש השנה. (ומאז העבדים לא משתעבדין לאדוניהן אבל גם לא משתחררין. הם משתחררים רק ב' בתשרי עם תקיעת השופר)

חכמים:

יום כיפור. (בזמן תקיעת השופר של היובל)

המקור של ר"י בריב"ב:

"וקדשת את *את הַחַמִּישׁ הַשָּׁנָה*" - מכאן שמתקדשת והולכת מתחילתה.

תגובת חכמים:

מכאן לומדים שמצוה על ב"ד לקדש שנים (את היובל), אך לא חודשים.

מה לומדים מהמיעוט "יובל היא"?

ר"י בריב"ב: לא מוסיפים מחול על קודש במוצאי היובל (וקדושת היובל פוקעת בר"ה ולא ביום כיפור).

חכמים: שנת ה-50 לא נספרת כשנה הראשונה ליובל הבא (בניגוד לדעת ר' יהודה).

ראש השנה ט. (שורה 4) עד ט: (4 שורות מלמטה)

ביאורים

מה הטעם לחיוב האכילה בערב יום-כיפור? רש"י (יומא פא:): כדי להקל על הצום. פרישה (תר"ד): כדי להבליט שב-י' בתשרי יש חובת תענית. שפת-אמת: כדי שיהיה שמח וטוב לב ומיושב בדעתו ואז יתפייס עם חבריו קודם יו"כ. שערי תשובה (ה.ה): כי כך מראה ששמח שהגיע זמן כפרתו.

מדוע האוכל בתשיעי מעלה עליו הכתוב כאילו התענה? תורה תמימה (בראשית ז,ז): כי עינוי הבא לאחר אכילה ושתייה מרובה מעינוי רגיל. הסבר נוסף: התיקון האמיתי של העולם מתבצע מתוך העולם ולא מחוצה לו. ביוה"כ אנו מתנתקים מהעולם וכך מתנקים ומזדככים, אבל התיקון של ט' בתשרי מגיע מתוך העולם. (זהו תפקיד הוידוי של תפילת מנחה בערב יו"כ: וידוי הנעשה מתוך אכילה ושתייה)

המקור לחיוב הוספה מחול על הקודש?

ר' עקיבא:

"בחר'י וקציר תשבות". פס' זה מדבר על ערב ומוצאי שביעית (על שביעית עצמה כבר יש פס').

ר' ישמעאל:

"ואנ'תם את נפשותיכם בתשעה לחודש בצרב מצרב צד צרב תשבותם שבתכם".

מקור סוגי התוספות השונים:

"בתשעה לחודש בצרב" - ערב יו"כ.

"צד צרב" - מוצאי יום-כיפור.

"תשבות" - שבתות.

"שבתכם" - ימים טובים.

תגובת ר' ישמעאל:

מכאן לומדים שקציר העומר (שהוא מצוה) מותר בשבת.

(כשם שהחריש האסור הוא חריש רשות, כך גם הקציר האסור הוא קציר רשות)

תגובת ר' עקיבא:

מכאן לומדים שהאוכל ושתייה בתשיעי מעלה עליו הכתוב כאילו התענה תשיעי ועשירי.

מה לומדים מהמילה 'ובל'?

ר' יהודה ור' יוסי: ששני הדינים הנוספים לא מעכבים.

חכמים: שיובל נוהג בחו"ל (כאשר יובל נוהג בארץ).

"ויביל ב'א" - מה מעכב את חלות היובל?

ר' יהודה: שילוח עבדים.

ר' יוסי: תקיעת שופר.

חכמים: שילוח עבדים, תקיעת שופר, שמיטת קרקעות.

"ב'א" - מוסב על שילוח עבדים (זהו הדין שמופיע לפניו).

"ב'א" - מוסב על תקיעת שופר (זהו הדין שהכי הגיוני למעט).

"ב'א" - מוסב על תקיעת שופר, שילוח עבדים ושמיטת קרקעות (שלושת הדינים הללו מופיעים לפני המילה היא)

מדוע הכי הגיוני למעט תקיעת שופר?

1. לפעמים אין עבד עברי.
2. תקיעת שופר מסורה לב"ד ולכן ודאי שתעשה.

ציטוט מהמשנה

א' בתשרי ראש-השנה:

לנטיעה (למנין שנות ערלה).

המקור:

ג"ש בין הפסוק שעוסק בערלה ("ויעבד הכרמית") לפסוק שעוסק בתשרי ("ויעבד הכרמית").

לא לומדים גזירה שוה מהפסוק שעוסק בניסן, כי שם מופיעה בנוסף גם המילה 'חודשים'.

ראש השנה ט: (4 שורות מלמטה) עד י: (5 שורות מלמטה)

עץ שניטע שלושים יום לפני ר"ה
 האילן - נחשב בן שלוש אחרי שנתיים וחודש (אחרי ר"ה השלישי).
 היתר הפירות - תקף אחרי שנתיים וחמישה חודשים וחצי (אחרי ט"ו בשבט השלישי).

עץ שניטע פחות משלושים יום לפני ר"ה
 האילן - נחשב בן שלוש אחרי שלוש שנים (אחרי ר"ה הרביעי).
 היתר הפירות - רש"י: תקף אחרי שלוש שנים (אחרי ר"ה הרביעי) - כיוון שנמנו שלוש שנים מלאות היתר הפירות הוא כמו היתר האילן.
 בעה"מ: תקף אחרי שלוש שנים וחמישה חודשים וקצת (אחרי ט"ו בשבט הרביעי) - היתר הפירות תמיד תלוי בט"ו בשבט.

דין זה נכון גם לגבי המעבר מהשנה הרביעית לחמישית (לעניין חיוב נטע רבעי).

הסתייגות חשובה (עיין בביאור מושגים):
 האילן סיים את השנה השלישית שלו – אחרי ר"ה השלישי, אבל:
 הפירות מותרים – רק אם חנטו אחרי ט"ו בשבט השלישי.
 המקור:
 'בשנה הרביעית... בשנה החמישית... - פעמים שברביעית ועדיין אסורה משום ערלה ופעמים שבחמישית ועדיין אסורה משום רבעי.

ברייתא

נטע אילן לפני ר"ה
 נטעו 30 יום לפני:
 1. הזמן עד ר"ה נחשב לו שנה (לעניין ערלה ונטע רבעי).
 2. מותר לקיימו בשביעית (אם נטעו בשנה השישית).

נטעו פחות מ-30 יום לפני:
 1. הזמן עד ר"ה לא נחשב לו שנה (לעניין ערלה ונטע רבעי).
 2. אסור לקיימו בשביעית. (אם נטעו בשנה השישית).

כאיזה דעה מצריכה הברייתא 30 יום ומדוע?

הבנה א': הצורך הוא כדי שייחשב לשנה

הצעה א': הברייתא היא כר"מ (הסובר שיום אחד נחשב לשנה), אך הוא מודה שבתחילת מניין השנים צריך 30 יום.

דחיה: בנידה רואים שמקילים יותר בתחילת הספירה מבסופה (בהתחלה מקצת יום נחשב כיום ובסוף לא).

הצעה ב': הברייתא היא כר' אליעזר (הסובר ש30 יום נחשבים לשנה).

דחיה: לר"א צריך 60 יום (30 כדי שהזרע ייקלט באדמה 30 כדי להחשיב שנה).

הבנה ב': הצורך הוא כדי שהזרע ייקלט באדמה

הברייתא היא כר' מאיר (הסובר שיום אחד נחשב לשנה).

אין צורך ב-31 יום (30 לקליטה ו-1 להחשיב לשנה) – כי יום שלוש עולה לכאן ולכאן.

המקור של ר"מ:
 "ויהי באחת ושש מאות שנה בראשון באחד לחודש" – נכנס רק יום אחד בתחילת שנת 601 וכבר נקרא שנה.
 תגובת ר"א: המילה "שנה" מוסבת רק על 'שש מאות', והמילה 'אחת' מתכוונת לתחילת השנה האחת.

המקור של ר"א:
 "בראשון באחד לחודש" – נכנס רק יום אחד בחודש וכבר נקרא חודש, ואם יום אחד נחשב לחודש – אז חודש אחד נחשב שנה.

ברייתא

ר' מאיר: יום אחד בשנה נחשב לשנה.

ר' אליעזר: חודש אחד בשנה נחשב לשנה.

ראש השנה י: (5 שורות מלמטה) עד יב. (נקודתיים)

זמנים היסטוריים

בריאת העולם

ר' אליעזר: בתשרי.
ר' יהושע: בניסן.

המבול

ר' אליעזר: י"ז בחשוון.
ר' יהושע: י"ז באייר.

לידת האבות ופטירתם

ר' אליעזר: בתשרי.
ר' יהושע: בניסן.

לידת יצחק

בפסח.

פקידת שרה, רחל וחנה

בראש השנה.

יציאת יוסף מהכלא

בראש השנה.

הפסקת העבודה במצרים

בראש השנה.

המקור לר' אליעזר:

1. "תדע הארץ דא... קצ פכו" – בתשרי הארץ מליאה דשאים ואילן מלא פירות.
2. "ואד יאלה מן הארץ" – ותשרי הוא הזמן המתאים לגשמים.

המקור לר' יהושע:

1. "ותא... קצ... קצ" – בניסן הארץ מוציאה דשאים ואילן מוציא פירות.
2. פסוק שנאמר לגבי בריאת העולם מתאר שהבהמות הזדקקו זה לזה - וזה מתרחש בניסן.

איזה שינוי עשה הקב"ה בעקבות כך שאנשי דור המבול שינו את מעשיהם?

- לר' יהושע: העלה מזל כימה ביום.
לר' אליעזר: מי המבול היו רותחין.

'בחדש השני בשבוע צר יום אחד נפתחו מציינות תהום'

- לר' יהושע: החודש השני למנין החודשים (המתחיל בניסן), והוא אייר.
לר' אליעזר: החודש השני מזמן הדין (שהוא א' תשרי), והוא חשוון.

המקור ללידה

- לר' אליעזר: "פירח האיתניס בחג" – ירח שנולדו בו איתני עולם.
לר' יהושע: "בחדש יוני" – ירח שנולדו בו זיתני עולם.

המקור למיתה:

- צדיקים נפטרים בתאריך שבו נולדו.
מקור: 1. "בן 120 שנה אנכי היום"; 2. "את מספר ימי אנא"

המקור: "למוצא אלו אפיק כצת חיה ולשרה בן" – נאמר בסוכות שבפסח יהיה בן.

[ושנה זו היתה מעוברת, וכך המרחק אפשרי לזמן הריון: 6 חודשים וכמה ימים]
(לא יתכן שנאמר ברגל אחר, כי אז אין זמן מספיק להריון עד הרגל שלאחריו)

נלמד בגזירה-שוה.

('זה' פקד את שרה-י' פקד ה' את חנה-י' ו'לכרה ה'-י' ו'לכרה... את רחל-י' ו'לכרה... ו'לכרה')

המקור: "תקצו בחדש ספר... צדות ביהוסף ונה בראתו."

המקור:

"והוצאתי אתכם מתחת סבלות מצרים" – "הסירותי מסבלכם".
(פס' זה נאמר בפרק הנ"ל העוסק ברה"ה)

גלגל המזלות

כדור הארץ מסתובב סביב עצמו ומשלים סיבוב כל 24 שעות. בנוסף הוא מסתובב סביב השמש ומשלים סיבוב כל 365 ימים. בכל רגע נתון ישנם כוכבים שמוסתרים מעינינו ע"י השמש. כיוון שכדור הארץ מסתובב סביב השמש, יוצא שכל פעם השמש מסתירה מכדור הארץ כוכבים אחרים. הרצועה של הכוכבים שמוסתרים ע"י השמש נקראת גלגל המזלות. גלגל המזלות חולק ל-12 קבוצות של כוכבים. (לכל קבוצה ניתן שם לפי הצורה הדימויית שיוצרים הכוכבים של הקבוצה)

כל חודש מסתירה השמש 'מזל' אחר, ובמשך שנה שלמה (כשכדור הארץ משלים את הקפת השמש) היא מסתירה את כל 12 המזלות. כיוון שבנוסף להקפת השמש מסתובב כדור הארץ גם סביב עצמו או נחשפים כל רגע לעוד כוכבים במזרח ונעלמים מאיתנו מספר כוכבים במערב.

כל שעתיים נחשפת בפנינו קבוצת כוכבים המהווה 'מזל' במזרח ונעלמת מעינינו קבוצת כוכבים אחרת המהווה 'מזל' במערב. המזל שעולה בבוקר עם זריחת השמש ושוקע בערב עם שקיעתה הוא המזל שמוסתר בחודש זה ע"י השמש, והוא המזל ששולט בחודש זה בכדור הארץ.

זמן הגאולה
הגאולה ממצרים בניסן. (מפורש בפסוקים)
הגאולה העתידית ר' אליעזר: בתשרי. ר' יהושע: בניסן.

המקור של ר' אליעזר:
גזירה שוה.
("תקצו אחד עשר" - "כיום הוא יתקצו עשרה")
המקור של ר' יהושע:
"ליל המשומר ובא מששת ימי בראשית.
[תגובת ר' אליעזר: הכוונה לכך שזהו לילה המשומר מן המזיקין.]

ממתי מונין למבול (=השנים לבריאת העולם ושנות הדורות)?
ישראל: מתשרי. (ר' תוס')
אומות העולם: מניסן.
ממתי מונין לתקופת החמה והלבנה (חישוב מהלכי השמש והירח)?
כולם: מניסן. (כי לדעתם בניסן נברא העולם)

ראש השנה יב. (נקודתיים) עד יב: (10 שורות מלמטה)

ביאורים
 אלו מינים חייבים במעשרות מהתורה? רוב הראשונים: רק דגן (תבואה) תירוש (ענבים) ויצהר (שמן).
דעה שהובאה בריטב"א (ב"מ פט:): שבעת המינים.
רמב"ם: כל הפירות.

ברייתא

א' תשרי הוא ראש השנה ל:

- מעשר ירקות. (ירק שנלקט לפני ר"ה נחשב לשנה הקודמת, ירק שנלקט אחרי ר"ה נחשב לשנה החדשה)
- מעשר דגן ומעשר בהמה. (שהוא מדאורייתא)
- נדרים. (אם אמר 'לשנה זו' - כשיגיע א' תשרי תסתיים השנה)

מדוע ראש-השנה לנדרים הוא תשרי?
 כי דרך בני אדם לקרוא לתשרי ר"ה. (ובנדרים הולכים אחר לשון בני אדם)

ישנם 2 סוגי ירק (ולכן נקטה המשנה "ירקות" בלשון רבים)
 ירק שרגילים לאוגדו - מתחייב (אף באכילת עראי) כשיאגד.
 ירק שלא רגילים לאוגדו - מתחייב (אף באכילת עראי) כשימלא את הכלי.

מעשר ירק הוא מדרבנן, בעוד שמעשר דגן הוא מהתורה (והברייתא הקדימה את הירקות שהם מדרבנן על הדגן שהוא מהתורה משום חביבות דיני החכמים)

אפילו אם נדר בכ"ט אלול.
 (גם הדעה שסוברת שיום אחד לא נחשב לשנה, מודה שכאן זה מספיק כיוון שגם ביום אחד מצטער)

ואם אמר "לשנה" - מונה 12 חודשים במדויק.

מנין שבשנה ה-3 לא מפרישים מעשר שני?
 "כי תכלה לעשר... בשנה השלישית שנת המעשר" -
 בשנה זו נוהג רק אחד מן המעשרות שנהגו 22 השנים שלפניה.

לכן:
מעשר ראשון - מפרישים.
מעשר שני - מתבטל.
מעשר חדש - בנוסף מפרישים מעשר עני ככתוב בהמשך הפסוק ("וַיִּתֵּן לְעַם אֲרָם וְלְעַם מִצְרָיִם וְלְעַם אֲדָמָה").

קושיה
 אולי כוונת הפסוק היא ששום מעשר לא נוהג בשנה זו (לא ראשון ולא שני) חוץ מהמעשר המוזכר בהמשך הפסוק (=מעשר עני)?

תירוץ
 יש מקורות מפורשים לכך שמעשר ראשון נוהג כל שנה:
 ר' יהודה: "ובא הלוי" - כל זמן שבא תן לו.
 ריב"ל וראב"י: מעשר ראשון הוקש לנחלה, שאין לו הפסק לעולם. ("ואף הַלְוִי... הַמְעַשֵּׂר אֶת נַתְתִּי לְכֶם מֵאֵת פְּנֵי הַתְּכַסֵּי")

ראש השנה יב: (10 שורות מלמטה) עד יד. (שורה 11)

ביאורים

דרך העברת הטומאה הפשוטה והמקובלת ביותר היא טומאת מגע. כשחפץ טמא נוגע בחפץ טהור החפץ הטהור נטמא. בנוסף לטומאת מגע ישנם גם טומאת משא (שבה מטמאים רוב אבות הטומאה חוץ משרץ ושכ"ז) וטומאת אוהל (שבה מטמא מת). בכל הטומאות הללו כשהטומאה עוברת מחפץ לחפץ היא יורדת דרגה (מלבד מקרה חריג של כלי מתכת הנוגע במת).

טומאת מדרס: בזב ובמקרים נוספים של אנשים שהטומאה נובעת מגופם (ולא ממקור טומאה חיצוני) ישנה דרך העברת טומאה נוספת והיא טומאת מדרס. כשזב מטמא במדרס החפץ הנטמא נשאר אב הטומאה (ולא יורד דרגה לרמה של ראשון לטומאה). ישנם 5 דרכים לטמא במדרס: עומד, יושב, שוכב, נתלה ונשען.

ברייתא

מהו הרגע הקובע לשיוך לשנת המעשר המתאימה?

תלתן: ממתי שהזרע צומח בתוכו. (גדילת 1/3 - תוס')

התבואה והזיתים: משיגיעו 1/3 גידולן.

המקור לכך שהרגע הקובע הוא שליש גידול

המקור של ר"י וריה"ג שנדחה:

"מק' אע' עני' באוצ' שנת השמטה בח' הסוכות"

סוכות של השנה השמינית נקרא עדיין שנת השמיטה – מכאן ש: תבואה שגדלה 1/3 בשביעית לפני ר"ה נוהגים בה קדושת שביעית.

מניין שמדובר בתבואה שגדלה 1/3?

"ח' האסיף ב'את השנה באספק את מצ'יק מן השדה"

אסיף הוא קציר ומכאן שהתבואה הנקצרת בסוכות הולכת לפני השנה היוצאת.

וחכמים שיערו שתבואה שנקצרת בחג גדלה 1/3 לפני ר"ה.

המקור של ר' יונתן בן יוסף:

המקור - ר' יונתן בן יוסף:

"וצאת את התבואה eifef הני' - לשליש"

דחיה: המילה אסיף אין פירושה קציר, אלא זהו שם החג, שבו מסככים בפסולת גורן ויקב (וכאילו כתוב 'וחג סוכות').

פס' זה לא בא לענות על השאלה: "מה נאכל השנה השביעית", כי יש פס' אחר שעונה על כך. ("ואכלתם מן התבואה ישן צד השנה התשיעית")

שאלת ר' ירמיה את ר' זירא: וכי בקיאתין חכמים בכך לדעת שתבואה הנקצרת בחג גדלה בדיוק 1/3 לפני ר"ה? תשובת ר' זירא: לכל שיעור צריך לשים גבול שרירותי אחרת אין לדבר סוף (כך מצאנו בנוגע 40 סאה למקוה, ביצה לטומאת אוכלין, שלשה על שלשה לטומאת מדרס).

ר' ירמיה לאחר זמן: יש הוכחה שידוע להם מכך, שכשהקריבו עומר כשנכנסו לארץ, ידעו לזהות ולהביא דוקא מתבואה שלא גדלה 1/3 אצל גוי. דחיה: אולי התבואה שלקחו מהגוי היתה ממש בתחילת גדילתה וזה קל מאד לזהות (ומיהרה בזכות א"י להבשיל מהר).

משנה ממסכת שביעית

קיטניות (אורז, דוחן, פרגיו, שומשמין):

השנה שאליה הם שייכים נקבעת לפי ההשרשה.

סוגי אוכלים נוספים

אילן: השנה נקבעת לפי החנטה.

תבואה וזיתים: השנה נקבעת לפי גדילת שליש.

ירק: השנה נקבעת לפי הלקיטה.

מקור הדין

זמן ההשרשה הוא זמן אחיד וקבוע.
(אבל זמן הלקיטה שונה ואינו אחיד - אם היו
הולכים לפיו היו חדש וישן מעורבים זה בזה)

מעשר קטניות וירק הוא
מדרבנן, ולכן חכמים יכלו
לקבוע זמן מתאים לכל
דבר. (ר' תוס')

חכמים: לא ניתן לערבב את הקטניות ולסמוך על כך שהתערובת אחידה. (אין בילה)
ר' שמעון שזורי: ניתן לערבב ולסמוך על כך שהתערובת אחידה. (יש בילה)

פסקים של שמואל:

1. הלכה כרש"ש שתערובת קטניות שהשרישו לפני ואחרי ר"ה - מעשרין מזה על זה.

2. לא ניתן לבלול תערובת ולסמוך על כך שהתערובת אחידה - חוץ מתערובת נוזלית (יין ושמן).

3. השנה שאליה שייכים הקטניות נקבעת לפי גמר הפרי.

אך לא מטעמו של רש"ש [שסובר
שאמנם הולכים לפי זמן ההשרשה אבל
ניתן לסמוך על בילה],
אלא כיוון שהולכים אחר גמר הפרי!